

УДК 373.3/5.048:331.548

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ОСНОВНІЙ ШКОЛІ НА ОСНОВІ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

*В.І.Туташинський, кандидат педагогічних наук, Інститут педагогіки
НАПН України, старший науковий співробітник лабораторії трудової
підготовки і політехнічної творчості*

e-mail: tutashi@ukr.net

У статті теоретично обґрунтовується добір і структурування змісту програм та підручників з трудового навчання в основній школі на основі проектної технології

Ключові слова: зміст освіти, програма, підручник, проект, проектування, проектна технологія навчання.

Постановка проблеми. Визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку освіти та упровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1] вимагає наукового обґрунтування змісту навчальних програм і підручників із кожного навчального предмета. Особливо це стосується трудового навчання, в якому виникла суперечність між назвою предмета, змістом навчальних програм та підручників і новими вимогами освітньої галузі «Технології».

В педагогічних дослідженнях [2, 3, 5 та ін.], а також у процесі обговорення проекту нової програми з трудового навчання привертають увагу спроби привести зміст трудового навчання у відповідність до існуючих умов: матеріально-технічного стану навчальних майстерень; регіональних відмінностей у вивченні технологій, особливостей та індивідуальних запитів учнів, кадрового забезпечення трудового навчання.

Проте постають питання: які умови повинні бути базовим у формуванні змісту трудового навчання і що потрібно змінювати у навчальних програмах та підручниках з цього предмета?

Аналіз останніх досліджень. У наукових публікаціях українських вчених: В. Сидоренка, О.Коберника, В. Тименка відображено концептуальні засади технологічної освіти та орієнтири подальшого реформування змісту трудового навчання. Нові підходи у формуванні змісту трудового навчання, його теоретичні моделі обґрунтовуються у працях О. Белошицького, Б. Левіна, Т. Мачачи, А.Тарари, В. Юрженка. Методичні аспекти трудового навчання учнів розкриваються Н. Боринець, С. Дятленком, В. Кузьменком, Н. Лосиною, Б. Терещуком.

Проте, незважаючи на значні напрацювання з питань теорії і методики навчання з технологій, окремі автори (В. Сидоренко, В. Стешенко, О. Марущенко та ін.) [2, 3] звертають увагу на недостатнє наукове обґрунтування сучасного змісту трудового навчання, його неповне відображення у програмах, підручниках та навчальних посібниках, відсутність у змісті навчального предмета матеріалу, який забезпечує створення у навчальному закладі повноцінного середовища, сприятливого для свідомого і неупередженого вибору соціальних траєкторій, пов'язаних з трудовою діяльністю і вибором майбутньої професії. Як показує наше дослідження, з цими зауваженнями не погодитися не можна.

Формулювання цілей статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов та методичних засад добору змісту навчальних програм і підручників з трудового навчання.

У відповідності з метою визначено задачі, зокрема:

- проаналізувати стан проблеми змісту технологічної освіти в теорії і практиці;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови і принципи добору змісту трудового навчання в основній школі;

- визначити педагогічно доцільні методичні підходи в реалізації змісту трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Зміст освіти має відображати соціально-економічні потреби і відповідати технологічному укладу розвитку суспільства. Викликом сучасності є перехід людства від індустріального до постіндустріального суспільства, в якому інформація та знання перетворюються в безпосередню продуктивну силу, стають основою його інноваційного розвитку. Цей процес характеризується кардинальними змінами в економіці країни, попиті та пропозиціях на ринку товарів і послуг, відбувається під впливом стрімкого розвитку науки, освіти, техніки і технологій. У результаті зростає надання різноманітних послуг, докорінно змінюється структура виробництва і базові технології, змінюється й сама людина та ставлення до суспільних цінностей і якостей особистості.

Масштаби і темпи економічного розвитку країн визначаються вже не обсягами добування природних ресурсів, чи індустріального виробництва, а застосуванням наукових знань, роллю інформаційних потоків у розробці нових технологій, виготовленні інноваційної продукції, наданні послуг, що користуються усе більшим попитом.

У нових умовах соціально-економічного розвитку найціннішими якостями людини стають вміння приймати раціональні рішення, ефективно використовувати інформацію, постійно підвищувати свій рівень компетентності та професіоналізм.

Зміни у соціальному замовленні постіндустріального суспільства зумовлюють зміни в цілях навчання та вимогах до якості освіти на усіх її ступенях і, насамперед, в загальній середній освіті.

Загальна середня освіта в Україні донедавна спрямовувалася на всебічний розвиток учнів, засвоєння ними знань, формування вмінь і навичок. А фактично навчальний процес усе більше зводився лише до засвоєння знань та певних вмінь. Школа недостатньо навчала учнів пошуку

нової інформації, застосуванню навчального матеріалу на практиці, розвитку творчого мислення, формуванню вмінь вирішувати проблеми, самостійно приймати рішення, орієнтуватися на ринку праці.

Такий стан освіти пояснювався недосконалістю програм та підручників, вкрай обмеженими можливостями матеріально-технічного та інформаційного забезпечення шкіл, консерватизмом у освіті тощо.

Нині змінилися цілі і стратегія розвитку освіти, оновлено зміст загальноосвітньої підготовки учнів. Але, чи подолано ці проблеми тепер? Проведене нами анкетне опитування вчителів загальноосвітніх навчальних закладів показує, що вказані проблеми залишились актуальними.

Шляхами вирішення зазначених проблем є узгодження змісту освіти з сучасними потребами суспільства, орієнтація навчальних програм, підручників на засвоєння учнями ключових і предметних компетентностей та застосування ефективних педагогічних технологій.

Незважаючи на упровадження на рівні Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти особистісно зорієнтованого, компетентісного та діяльнісного підходів у навчанні учнів, у навчальних програмах та підручниках з трудового навчання поєднуються енциклопедичний, політехнічний та фрагментарний підходи до структурування змісту освіти. Але якщо переважна більшість навчальних предметів транслюють знання з відповідних їм наук (мови – з лінгвістичних наук, природничі предмети – з наук про природу, суспільні дисципліни – з наук про людину і суспільство тощо), то трудове навчання має інтегрувати в собі знання та способи діяльності не тільки з великого числа відповідних йому технічних наук (матеріалознавства, теорії вимірювань, теорії різання, опору матеріалів, механіки, електротехніки, теплотехніки, гідравліки, технологій обробки матеріалів та багатьох інших), а й знайомити учнів з основами виробництва, підприємництва, маркетингу, менеджменту, питаннями культури і безпеки праці тощо. Окрім того, у процесі трудового

навчання учні мають ознайомитися із засобами праці, засвоїти найпоширеніші технології виробництва.

Значні можливості трудового навчання для розвитку особистості учня, його творчих здібностей, технічного мислення, просторової уяви, підприємливості, працелюбства, формування умінь, удосконалення психофізіологічних якостей у повній мірі не реалізуються.

Усталені раніше завдання загальної середньої освіти «всестороннього розвитку учнів», «політехнічної освіти школярів», «підготовки дітей до життя», у наш час суттєво змінилися. Перед освітою постали завдання створення умов для вільного розвитку особистості, рівного доступу до якісної освіти, навчання впродовж усього життя.

Відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток проектно-технологічної та інформаційно-комунікаційної компетентностей для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві.

Проте, на думку деяких дослідників (О.Овчарук) насправді освітня галузь «Технології» обмежується лише пропедевтичними цілями і забезпечує умови лише для виховання трудових навичок побутової та господарчої праці.

У зв'язку з цим зауваженням зупинимось детальніше на сучасних завданнях і змістових лініях освітньої галузі «Технології».

Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти визначено такі завдання навчання технологій:

«формування цілісного уявлення про розвиток матеріального виробництва, роль техніки, проектування і технологій у розвитку суспільства;

ознайомлення учнів із виробничим середовищем, традиційними, сучасними і перспективними технологіями обробки матеріалів, декоративно-ужитковим мистецтвом;

формування здатності розвивати надбання рідної культури з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва;

набуття учнями досвіду провадження технологічної діяльності, партнерської взаємодії і ціннісних ставлень до трудових традицій;

розвиток технологічних умінь і навичок учнів;

усвідомлення учнями значущості ролі технологій як практичного втілення наукових знань;

реалізація здібностей та інтересів учнів у сфері технологічної діяльності;

створення умов для самореалізації, розвитку підприємливості та професійного самовизначення кожного учня;

оволодіння вмінням оцінювати власні результати предметно-перетворювальної діяльності та рівня сформованості ключових і предметних компетентностей» [1].

Зазначений перелік завдань очевидно виходить за межі пропедевтичних і передбачає не тільки формування уявлень, але й засвоєння вмінь, набуття певного досвіду. Проте постають інші питання: чи реалізуються зазначені завдання освітньої галузі «Технології» в трудовому навчанні? Чи достатньо вони розкриваються в навчальних програмах і підручниках? Чи створено необхідні умови для реалізації технологічного компонента змісту освіти, самореалізації та професійного самовизначення особистості? Чи можуть системи трудового навчання, що покладені в основу змісту трудового навчання та відповідні їм педагогічні технології забезпечити вирішення завдань освітньої галузі.

Об'єктивну відповідь на деякі з поставлених питань можуть дати результати моніторингових досліджень з освітньої галузі «Технології», проведення яких заплановано в усіх загальноосвітніх навчальних закладах України. Проте зазначені питання потребують і детального аналізу, обґрунтування нового змісту освіти та експериментальних досліджень.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та навчальної програми з трудового навчання основною умовою реалізації технологічного компонента змісту освіти є технологічна та інформаційна діяльність, що провадиться від появи творчого задуму до реалізації його в готовому продукті. Погоджуючись з цим твердженням, зазначимо, що чинна програма передбачає таку діяльність учнів тільки у межах реалізації варіативної частини програми. А це означає, що відповідно до чинної програми учні спочатку мають засвоїти поняття про матеріали та технології, навчитися виконувати найпростіші технологічні операції, а вже потім приступати до проектування виробу. Така послідовність навчальної діяльності учнів насамперед формує виконавця, а не творчу особистість.

Не спрямовує на організацію творчої діяльності учнів і усталена методика трудового навчання, обов'язковими компонентами якої були запозичені з професійної підготовки кваліфікованих працівників інструктажі, що вимагають виконання певних технологічних операцій за визначеним алгоритмом діяльності, а розвиток конструкторських та інших творчих здібностей передбачався лише після засвоєння базових знань, формування вмінь і навичок виконання технологічних операцій з обробки матеріалів.

Як відомо з історії трудового навчання і теорії професійної підготовки операційна система надавала першочергового значення формуванню правильних трудових прийомів і операцій, але була відірваною від продуктивної праці і не могла позитивно впливати на мотивацію учіння учнів.

На противагу операційній системі навчання предметна система передбачала виготовлення виробу. Але виготовлення виробів, у процесі якого учень намагався виконувати ту ж роботу, що й майстер, не могло забезпечити належного формування вмінь виконувати всі технологічні операції, засвоєння основ техніки і технологій, розвиток творчих здібностей учнів.

Спроби поєднати зазначені системи трудового навчання, реалізувати предметно-операційну та операційно-предметну системи теж не виправдали сподівань, як і моторно-тренувальна система ЦІТ, операційно-комплексна та деякі інші системи. Указані системи трудового навчання мають істотний недолік: вони спрямовані на підготовку виконавця, а не творчої особистості. Вони відірвані від проектувальної та конструкторської діяльності учнів.

Зазначені дидактичні підходи до трудового навчання відповідали минулій історичній епосі.

Сучасна педагогічна технологія охоплює коло теоретичних і практичних питань керування, організації навчального процесу, форм, методів та засобів навчання. Вона об'єднує мету і концепцію процесу навчання, проблему взаємовпливу змісту освіти, засобів і методів навчання та використання системного підходу до організації навчання.

Головною метою трудового навчання є формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя і активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного технологічного, інформаційного суспільства та реалізація творчого потенціалу учнів.

Аналіз концепцій та систем трудового навчання, а також змісту, методів і засобів технологічної освіти показує, що її завдання можливо вирішити на основі проектної технології навчання.

У структуру проектної технології входять: її концептуальна основа; мета навчання; зміст навчального матеріалу та його організаційне забезпечення; форми і методи спільної діяльності педагога і учнів, засоби

навчання, а також діагностика результатів навчального процесу педагогом та їх рефлексія учнем.

Проектна педагогічна технологія стосовно учня – це діяльність, спрямована на розв’язання значущої проблеми, сформульованої у вигляді мети і завдання, а її результатом є знайдений ним спосіб розв’язання проблеми, що має практичний характер і прикладне значення. Це можливість виявити себе, застосувати знання, випробувати свої сили, принести користь і публічно показати результат роботи як розроблений і реалізований проект.

Вчитель, застосовуючи проектну технологію, вчить: бачити та формулювати проблему; визначати мету та задачі, які впливають з виявленої проблеми; шукати та виокремлювати потрібну інформацію; проводити необхідні дослідження; здійснювати добір доцільних технологій створення продукту проектування; планувати діяльність; аналізувати успішність проектної діяльності; презентувати результати проектної діяльності.

Зміст експериментальної програми і підручника з трудового навчання ураховує структуру проектної діяльності, передбачає послідовне вивчення кожного з її етапів шляхом розв’язання проблемних ситуацій з реального життя, створює умови для реалізації творчого потенціалу учнів і їх продуктивної праці. За таких умов трудове навчання перетворюється з підготовки до життя в саме життя.

У процесі трудового навчання значна роль відводиться організації проектної діяльності учнів та вивченню графічних зображень, адже проектування виробів як і будь-яка технологічна діяльність неможливі без застосування «мови техніки» – креслення. Важко переоцінити роль читання та виконання графічних зображень у розвитку просторової уяви та технічного мислення учнів. Проте основи графічної грамоти в трудовому

навчанні не повинні бути «урізаним» курсом «Креслення» чи замінити його вивчення, а органічно інтегруватися в зміст предмета.

Ознайомлення учнів із виробничим середовищем, традиційними, сучасними і перспективними технологіями обробки матеріалів можливе шляхом вивчення основних принципів усіх процесів виробництва (механічних, фізичних, енергетичних, хімічних, біологічних, організаційно-економічних) за допомогою різних форм і засобів навчання. У кожному з процесів виробництва можна виокремити базові технології, ведучі процеси та засоби виробництва.

Розділи з економіки і організації виробництва, елементів маркетингу та менеджменту мають розглядатися в контексті розробки й реалізації проектів, вивчення технологічних процесів, знайомства з підприємницькою діяльністю і доповнюватися курсами за вибором у процесі профільного навчання.

Питання з професійної орієнтації також мають бути тісно пов'язані з виробничою діяльністю та технологічними процесами, що вивчаються учнями. Вони повинні інтегруватися в зміст трудового навчання на протязі вивчення усього курсу, оскільки професійне і соціальне самовизначення особистості – процес безперервний. Разом з тим необхідно передбачити можливість для вивчення теоретичних питань, що стосуються класифікації професій, основ вибору професії, вивчення професіограми, складання професійного плану, що допоможуть учням вибрати профіль подальшого навчання та майбутню професію.

Наскрізні лінії змістового наповнення навчальних програм та підручників з трудового навчання повинні забезпечувати розкриття природних задатків та розвиток індивідуальних здібностей кожного учня як особистості; формування гуманістичного світогляду та творчого ставлення до праці; засвоєння системи знань з проектування і основ виробництва, формування ключових і предметних компетентностей, розвиток здатності

учня здобувати і використовувати інформацію в нових умовах; прикладну спрямованість учіння і реалізацію проектних і практичних методів навчання; наступність і неперервність початкової, базової та повної середньої освіти; готовність учнів до вибору майбутньої професії та своєї траєкторії розвитку впродовж життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Проектна методика трудового навчання може бути реалізована у вигляді виконання учнями проектів, якими завершується вивчення навчального матеріалу. Але можливий також інший підхід, коли проектування стає підґрунтям творчої діяльності учнів на уроках трудового навчання і на основі вивчення цього процесу розпочинається вивчення технологій. Доцільність застосування цього підходу може бути підтверджена результатами експериментальної роботи та моніторинговими дослідженнями.

Сформований на основі проектної педагогічної технології зміст трудового навчання має враховувати стратегію соціально-економічного розвитку України, спрямовувати учнів на підготовку до інноваційної діяльності, а також сприяти формуванню ключових і предметних компетентностей, розвитку творчих здібностей, підприємливості та професійному самовизначенню особистості.

Література

1.Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. Заголовок з екрана.

2.Марущенко О.Л. Трудове навчання в школі: гендерний аналіз // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2012. – № 6 С.28-30.

3.Сидоренко В.К. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх закладів України (проект)/ В.К. Сидоренко, О.М. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 6

4.Терещук Б.М. Реалізація в навчальних виданнях вимог освітньої галузі «Технології» // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2012. – №12 С.22-23.

5.Юрженко В.В. Діяльнісний підхід до визначення розвивальних можливостей змісту трудового навчання учнів основної школи. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 6 С.3-12.

References

1. The State Standart of secundaru education, available in the electronic resourse: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Marushchenko O.L. Labour Education at School: A Gender Analysis.// Labour preparation in modern school/ – 2012 – № 6 p/ 28-30.

3. Sydorenko V.K. A Concept of Technological Education of Pupils of the General Secondary Educational Institution in Ukraine (a project)/ V.K. Sydorenko, O.M.Kobernik // Labour preparation in educational institutions. – 2010.№ 6 p.3.

4.Tereshchuk B. M. Realization in the Educational Issues Demands of the Educational Branch “Technologies”. // Labour preparation at modern school. – 2012. – № 12 p. 22-23.

5. Yurzenko V. V. The Efficient Approach to the Definition of Progressive Abilities of Maintenance of Labour Preparation of Pupils of a Comprehensive School. // Labour preparation in educational institutions. – 2010. – № 6 p. 3 -12.

Туташинский В.И. Формирование содержания трудового обучения в основной школе на основе проектной технологии обучения

В статье теоретически обосновывается формирование содержания учебных программ и учебников по трудовому обучению в основной общеобразовательной школе на основе проектной технологии обучения. Определяются принципы моделирования содержания обучения трудового обучения.

Ключевые слова: содержание обучения, программа, учебник, проект, проектирование, проектная технология обучения.

Tutashynskiy V.I. The Formation of the Content of Labour Training on the Basis of the Project Education Technology

The formation of the content of the workshop skills training of the basic school pupils lies in the project technology as well as in the design technology.

The article shows the pedagogical conditions and the methodical molding skills formation of the content of school programs and textbooks of labour education.

The state of the problem of the maintenance of technological education in theory and practice is analyzed. The pedagogical conditions and the principles of molding skills formation of maintenance of labour education in modern school are defined. The pedagogical methodical approaches in the realization of the maintenance of school subject are showed.

In the author's opinion, in the experimental program for the secondary school and the school books of labour education project, methodology may be realized in the way of the section development from projecting of ware, that precedes learning the construction, mastering the material knowledge and the

technological operations and also it may be possible in the process of learning and execution by pupils their own projects.

The contents of learning programs and school books of labour education must provide the disclosure of the natural conditions and the development of the abilities of every pupil; forming the humanistic world-conception, the creative attitude to labour; the acclimatize of the system of knowledge of projecting and the basis of manufacturing, forming of the key and the subject competence, the development of the ability of a pupil to gain and to use the information in new conditions; the applied direction to learning and realizing the project and the practice methods of studying; the precedence and the sequence of the elementary, the base and the full secondary education; the readiness of the pupils for choosing the future profession and also their own trajectory of development during life.

Realization of the project activity transforms the education of pupils from the preparation from life to the life itself. It must in this very way, because at school, a child not only prepares for the future life, but also lives and develops as a personality.

Keywords: learning content, secondary school, project technology training, technology education.